

ΠΛΑΤΩΝΟΣ - ΣΥΜΠΟΣΙΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

ΤΟ 'ΣΥΜΠΟΣΙΟ' ΤΟΥ ΑΓΑΘΩΝΑ

Ο Αγάθων ήταν Αθηναίος τραγικός ποιητής αρκετά σημαντικός στην εποχή του γεννημένος περίπου το 447π.Χ. Πιο γνωστός όμως στην Αθήνα έγινε για την ομορφιά του προσώπου του και για την θηλυπρέπεια της εμφάνισής του και χαρακτήρα του,¹ στοιχία τα οποία τον έκαναν από νεαρή ηλικία ερωτικό εταίρο του Πανσανία, για τις σχέσεις των οποίων εκτός από το συγκεκριμένο έργο πληροφορίες έχουμε και από άλλες πηγές.² Το 416 π.Χ. ο Αγάθων σε ηλικία τριάντα ενός περίπου ετών κέρδισε το πρώτο βραβείο στα Λήνια, και για τον λόγο αυτόν την επομένη ημέρα της νίκης του διοργάνωσε στο σπίτι του ένα 'συμπόσιο' με προσκεκλημένους γνωστά πρόσωπα της Αθηναϊκής τότε κοινωνίας. Οι προσκεκλημένοι απεφάσισαν να συζητήσουν το θέμα του 'έρωτα', και ο καθένας έπαιρνε τον λόγο και μιλούσε εκθέτοντας τις απόψεις του πάνω στην ουσία του φαινομένου αυτού και στον σκοπό που εξυπηρετούσε μέσα στην κοινωνία.

ΤΟ 'ΣΥΜΠΟΣΙΟ' ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

Τουλάχιστον τριανταένα χρόνια μετά το 416 ο Πλάτων συγγράφει το διαλογικό έργο 'Συμπόσιον', στο οποίο παρουσιάζει τους ομιλητές σ' εκείνη την συγκέντρωση και τις απόψεις τους πάνω στο θέμα του 'έρωτα'. Οι όποιοι προβληματισμοί σχετικά με το αν το περιεχόμενο των ομιλιών και απόψεων που εκτίθενται στο έργο πάνω στο θέμα του 'έρωτα' είναι αυτό ακριβώς που εξέφρασαν οι ομιλητές, ή αυτό ακριβώς που ήθελε να προβάλλει ο Πλάτων, δεν έχει κανένα νόημα. Σίγουρα μια τροποποίηση οι απόψεις τους πρέπει να έχουν υποστεί από τον Πλάτωνα, έτσι ώστε να επιτευχθεί ο στόχος του, δηλ. η προβολή των απόψεων του Σωκράτη πάνω στον 'έρωτα' σε αντιδιαστολή με ό,τι έχει έως εκείνη την στιγμή ακουστεί· εξ άλλου δεν είναι καθόλου τυχαίο που ο Πλάτων βάζει τον Σωκράτη να μιλάει προτελευταίος.

Ο ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΥ 'ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ'

Το 'Συμπόσιο' του Πλάτωνα είναι η αφηγηματική παρουσίαση του 'συμποσίου' που διοργάνωσε ο Αγάθων στο σπίτι του το 416 μετά από την νίκη του στα Λήνια, και στο οποίο κεντρικό θέμα ήταν ο 'Έρως'. Η αφήγηση του 'συμποσίου' αυτού, που γίνεται τριανταένα χρόνια μετά, παρουσιάζει τις απόψεις των παρευρισκομένων. Ο αφηγηματικός τρόπος που υιοθετήθηκε από τον Πλάτωνα είναι πρωτότυπος: περίπου δέκα χρόνια μετά την διοργάνωση αυτού του 'συμποσίου', ένας μαθητής του Σωκράτη, ο Απολλόδωρος, βρίσκεται ανάμεσα σε φίλους, οι οποίοι του ζητούν να τους διηγηθεί τις συζητήσεις που έγιναν εκείνο το βράδυ στο σπίτι του Αγάθωνα σχετικά με τον 'Έρωτα', κι εκείνος αποδεχόμενος το αίτημα αρχίζει να τους διηγείται ό,τι γνώριζε για το 'συμπόσιο' εκείνο. Μάλιστα τους πληροφορεί ότι και πριν λίγες ημέρες ένας φίλος του, ο Γλαύκων, του είχε ζητήσει το ίδιο ακριβώς πράγμα, δηλ. να του διηγηθεί τις απόψεις που ακούστηκαν τότε στο 'συμπόσιο' του Αγάθωνα, και τώρα δηλώνει στους παρόντες φίλους τους ότι δεν έχει καμία αντίρρηση να επαναλάβει την διήγηση αυτήν. Τους ενημερώνει όμως ότι όσα πρόκειται να τους αφηγηθεί σχετικά με το 'συμπόσιο', δεν τα γνωρίζει επειδή ήταν παρών στο σπίτι του Αγάθωνα, αλλά διότι του τα είχε διηγηθεί κάποιος που ήταν παρών, ο Αριστόδημος. Στην ουσία λοιπόν η αφήγηση του Απολλόδωρου είναι η μεταφορά της αφήγησης που ήδη είχε κάνει ο Αριστόδημος, και την οποίαν τώρα ο Απολλόδωρος την αναδιηγείται στους φίλους του, πρόκειται δηλ. για μια 'αφήγηση αφηγήσεως', ή αλλιώς μια αφήγηση β' επιπέδου. Συνεπώς ο Πλάτων παρουσιάζει την αφήγηση του Απολλόδωρου, η οποία αναπαράγει την αφήγηση του Αριστόδημου.

Μόνο σε ένα ακόμη έργο του ο Πλάτων επεφύλαξε μία τέτοια ιδιόμορφη αφηγηματική τεχνική, στον 'Παρμενίδη'. Ο λόγος μας είναι άγνωστος και μόνο υποθετικά μπορούμε να προσεγγισθεί. Η άποψη του Dover πως 'η τεχνική

¹ Πλάτων, Πρωτ. 315e1· Αριστοφ. Θεσμ. pass., όπου εμφανίζεται ντυμένος με γυναικεία ρούχα.

² Ξενοφ. Συμπ. 8,32· Πλ. Πρωτ. 315d7

κή αυτή υιοθετήθηκε, διότι έτσι οι ομιλίες των προσώπων σ' εκείνο το συμπόσιο παίρνουν την αξία και το κύρος των μυθολογικών διηγήσεων, των οποίων η αληθοφάνεια βασιζόταν ακριβώς πάνω στην δύναμη της αναδιήγησης' (Plato, Symposium, Cambr. 1982), έχει την αξία της και δεν μπορεί να απορριφθεί. Αν μάλιστα συνδυαστεί με την γνωστή θεατρική μορφή που έδινε ο Πλάτων στα έργα του, τότε αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα και βάζει σοβαρές υποθήκες για να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

Ένα δεύτερο ιδιαίτερο αφηγηματικό χαρακτηριστικό που έχει αυτός ο Πλατωνικός διάλογος, είναι ο τρόπος με τον οποίον ξεκινά. Αρχίζει με τον Απολλόδωρο να απαντά σε ένα ερώτημα που δεν το έχουμε ούτε το ακούμε, κι ούτε γνωρίζουμε αυτόν ή αυτούς που το διετύπωσαν. Μόνο ακούγοντας την απάντηση του υποψιαζόμαστε ότι αυτή ανταποκρίνεται σε ένα ερώτημα ή αίτημα που του υπέβαλαν κάποιοι φίλοι του. Αυτή η 'in media res' αφηγηματική τεχνική φυσικά και δεν μπορεί να είναι τυχαία στην επιλογή της· αντιθέτως επελέγη από τον Πλάτωνα γιατί η απουσία κάθε προετοιμασίας χρόνου, τόπου, ή άλλων πληροφοριών αυξάνει το δραματικό ενδιαφέρον για ό,τι πρόκειται να ακολουθήσει, γι' αυτό και ό,τι είχε προηγηθεί αποσιωπείται.

Η ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ

Το συγκεκριμένο έργο του Πλάτωνα βασίζεται πάνω σε τρεις διαφορετικές χρονολογικές τοποθετήσεις.

1^η χρονολογική τοποθέτηση είναι εκείνη που απαντά στο ερώτημα: «πότε όντως ο Αγάθων οργάνωσε το 'συμπόσιο' αυτό στο σπίτι του.» Γι' αυτήν δεν έχουμε καμία απολύτως αμφιβολία, διότι το 'συμπόσιο' αυτό πράγματι το διοργάνωσε ο Αγάθων με αφορμή την νίκη του στα Λήνια, η οποία έγινε το 416 π.Χ.

2^η χρονολογική τοποθέτηση είναι αυτή που αφορά το πότε ο Απολλόδωρος έκανε αυτήν την συζήτηση με τους φίλους του, στην διάρκεια της οποίας τους αναδιηγήθηκε ό,τι είχε ακούσει για το 'συμπόσιο' εκείνο από τον Αριστόδημο. Γι' αυτήν την χρονολογική τοποθέτηση δεν υπάρχουν ακριβείς ενδείξεις πέραν κάποιων υποθετικών· δηλ. όταν ο Απολλόδωρος αφηγείται το 'συμπόσιο' στους φίλους του, ο Σωκράτης φαίνεται να είναι εν ζωή, πράγμα που σημαίνει ότι η αφήγηση του Απολλοδώρου έγινε σαφώς πριν το 399, όταν ο Σωκράτης εκτελέστηκε. Με βάση τα όσα λέει ο ίδιος ο Απολλόδωρος, όταν διοργανώθηκε εκείνο το 'συμπόσιο', ο ίδιος ήταν πολύ μικρός, οπότε από τώρα που αναδιηγείται πρέπει να βρισκόμαστε από δέκα έως και δεκαέξι το πολύ χρόνια μετά το 'συμπόσιο', δηλ. μεταξύ των ετών 406-410 π.Χ.

3^η χρονολογική τοποθέτηση είναι εκείνη που σχετίζεται με το ερώτημα: «πότε ο Πλάτων συνέγραψε το έργο αυτό». Υπάρχει μέσα στην αφήγηση του Απολλοδώρου ένας υπαινιγμός για ένα πολιτικό γεγονός που συνέβη στην Πελοπόννησο το 385 π.Χ., πράγμα που σημαίνει ότι το έργο αποκλείεται να έχει γραφτεί από τον Πλάτωνα πριν το έτος αυτό. Αποκλείεται όμως να έχει γραφτεί και πολλά χρόνια μετά, γιατί τότε η αναφορά στο πολιτικό γεγονός του 385 δεν θα είχε κανένα χρηστικό αποτέλεσμα να μνημονευθεί από τον Αριστοφάνη, ο οποίος είναι κι εκείνος που το ανέφερε. Άρα λογικά πρέπει να συγγράφεται μεταξύ των ετών 385/4.

Ο «ΕΡΩΤΑΣ» ΩΣ ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΘΕΜΑ ΤΩΝ ΟΜΙΛΗΤΩΝ

Επτά διαφορετικοί ομιλητές παίρνουν τον λόγο στο 'Συμπόσιο' του Πλάτωνα και μιλούν για τον "Ερωτα": Φαίδρος, Πausanίας, Ερυξίμαχος, Αριστοφάνης, Αγάθων, Σωκράτης και Αλκιβιάδης. Ο καθένας εκφράζει τις απόψεις του πάνω στον «Ερωτα» ως θεό και ως έννοια που διαπερνά με τα χαρακτηριστικά της όλους τους ανθρώπους και των δυο φύλων. Η έννοια του «Ερωτα» στην Ελληνική κοινωνία έχει μια εντελώς διαφορετική μορφή, σε σχέση μ' εκείνη που διαμορφώνεται στα Ελληνιστικά - Ρωμαϊκά χρόνια και φυσικά επεκτείνεται στην Μεσαιωνική εποχή. Ο 'έρωτας' στην ελληνική κοινωνία είναι εντελώς αποξενωμένος από κάθε συναισθηματικό στοιχείο υποκινούμενο από σεξουαλικά ή γενετήσια ένστικτα· για να το πούμε κάπως πιο κατανοητά, για τους έλληνες ο ερωτισμός δεν γεννάται από την θέα του κάλλους του γυναικείου σώματος την οποίαν συναντούσε το αντρικό βλέμμα, ή της αρρενωπής εμφάνισης ενός ανδρικού σώματος ή προσώπου που συναντούσε μία γυναίκα. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίον ετερόφυλες συναισθηματικές σχέσεις είναι ανύπαρκτες στις ελληνικές πόλεις – κράτη. Η αιτία για την καθιέρωση αυτής της αντίληψης βρίσκεται στην πεποίθηση των ελλήνων ότι «Η Ομοιότητα οδηγεί στην Ταυτότητα», πράγμα που σημαίνει ότι για να αποκτήσει κάποιο άτομο ανεξαρτήτως του φύλου του κάποια συγκεκριμένα χαρα-

κτηριστικά, έπρεπε να «ενωθεί» με ό,τι διαθέτει αυτά τα γνωρίσματα. Κλασσικό παράδειγμα στην ελληνική κοινωνία της αρχαϊκής εποχής ήταν ο θεσμός της ‘ώμοφαγίας’ ή αλλιώς ‘σπαραγμοῦ’, την εικόνα του οποίου παρουσιάζει με καλλιτεχνικό φυσικά τρόπο ο Ευριπίδης στις ‘Βάκχες’ (στχ. 139) και στους ‘Κρήτες’ (απόσπ. 472), όπου φαίνεται πως η ‘ώμοφαγία’ απέβλεπε στην απόκτηση των χαρακτηριστικών ενός συγκεκριμένου ζώου. Ο E.R. Dodds στο γνωστό βιβλίο του ‘Οι Έλληνες και το Παράλογο’ σημειώνει για τον θεσμό της ‘ώμοφαγίας’ τα εξής: *«Ωστόσο η συνήθεια αυτή φαίνεται πως βασίζεται πράγματι σε ένα πολύ απλό συλλογισμό της πρωτόγονης λογικής. Οι ομοιοπαθητικές επιδράσεις της κρεατοφαγίας είναι γνωστές σ’ όλο των κόσμο. Αν κάποιος θέλει να γίνει λεοντόκαρδος, πρέπει να φάει λεοντάρι· αν θέλει να γίνει πανούργος, πρέπει να φάει φίδι· όσοι τρώνε κοτόπουλα και λαγούς θα γίνουν δειλοί, όσοι τρώνε χοιρινό θα αποκτήσουν μικρά γουρουνήσια μάτια. σελ. 229/30»*. Με την ίδια ‘ομοιοπαθητική’ λογική αν ένας νέος Αθηναίος ήθελε να αποκτήσει τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός ενήλικα, η λύση ήταν να δημιουργήσει μαζί του μία στενή σχέση.

Έτσι γεννήθηκε στην ελληνική κοινωνία η ‘ομόφυλη’ σχέση των ανηλίκων ‘παίδων’ με του ενήλικες άρρενες που διέθεταν ψυχικά, πνευματικά ή σωματικά χαρίσματα, γνωστή και ως ‘παιδικά’ ή ‘παιδικοί έρωτες’. Η ‘ομόφυλη’ αυτή σχέση δεν γινόταν για ικανοποίηση των γενετησίων ενστίκτων, αλλά απέβλεπε στην ‘εξομοίωση’ του ανηλίκου ‘εραστή’ με τον ανήλικο ‘ερώμενο’. Αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίον οι Αθηναίοι δεν καταδίκαζαν το φαινόμενο, αν φυσικά γινόταν για την επίτευξη αυτής της ‘ομοιοπαθητικής’ σχέσης. Αντιθέτως αν είχε κίνητρα απλής ικανοποίησης γενετησίων ορμών, τότε οι ποινές ήταν αυστηρότατες και το φαινόμενο επέσυρε αυστηρή κριτική, την κοινωνική κατακραυγή και γενική αποδοκιμασία ομοίως και για τους δυο συμβαλλομένους στην σχέση.

Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

1. Πρόλογος 172 – 173
2. Εισαγωγή 174 – 178a
3. Η ομιλία του Φαίδρου 178a – 180b
4. Η ομιλία του Πανσανία 180c – 185c
5. Η ομιλία του Ερυξίμαχου 185e – 188e
6. Η ομιλία του Αριστοφάνη 189c – 193e
7. Η ομιλία του Αγάθωνα 194e – 197e
8. Η ομιλία του Σωκράτη 198a – 212c
9. Η ομιλία του Αλκιβιάδη 212c – 223d